

ROČNÍK II.
ČÍSLO 7VYCHÁZÍ V PRAZE NA ÚJEZDĚ
PROSINEC 2003

EUROASIJSKÝ EXPRESS

KŘÍŽEM KRÁŽEM DIVOKÝM ÁZERBAJDŽÁNEM

Moje první setkání s Ázerbajdžánem je tak trochu neobvyklé. Přistávám na mezinárodním letišti společně se skupinou mezinárodních pozorovatelů nadcházejících prezidentských voleb.

Hned po přeletu nám zaměstnanec letiště ode-

Teď mě čeká školení mezinárodních pozorovatelů a dozvídám se místo svého působení. Jedná se o region Fuzuli na hranicích Náhorního Karabachu a Iránu. Region je rozdělen na arménskými vojáky kontrolovanou část Náhorního Karabachu a ázerbajdžánskou část, kde budou probíhat volby. Cesta z Baku trvá 8 hodin. V přestárlém autobuse vyjíždíme z Baku a míjeme vysoké moderní budovy, které po chvíli střídají ropné věže obklopené chudými domky. Pár kilometrů od Baku to již nevydává tak růžově jako v samotném městě. Na levé straně se vlní Kaspické moře a napravo se táhne rovinná krajina většinou pustá a jen občas je pustina přerušena chudou vesničkou. Od moře se odkláníme do vnitrozemí a krajina začíná evokovat dojem zmaru a chudoby. Osamělé vesničky, bezúdržavné benzinové pumpy s velice levným benzínem, stáda krav a ovcí u silnice. Přespáváme na polovině cesty v malinké vesničce u místní ázerbajdžánské rodiny. O našem příjezdu vědí dopředu, a tak nás čeká pravá kavkazská hostina s mnoha chody a přípitky na krásu Kavkazu v mužské části domu. Na noc mě vedou do ženské části domu, tvořené kuchyní a malinkou místností s dvěma postelemi. Postele se povlékají, jednu dostanu já a druhou Srba, která cestuje se mnou. Evidentně jsme postele zabraly ženám z rodiny, a tak se cítím provinile, ostatní spí v kuchyni na matracích, je zde pět žen a tři malé děti. Všichni se myjí na dvoře u jediného kohoutku pod hvězdami. V době mého očisty okolo kohoutku pokařuje asi šest místních mužů. Ráno vyrazíme dál, je den voleb a můj úkolem je od 19.00 večer do 10:00 do rána pozorovat sčítání hlasů a zaznamenávat průběh sčítání volebních hlasů na okresní volební komisi. V průběhu celého dne jsem svědkem zoufalého boje opozice proti falšování voleb ze strany vládnoucí strany. Existuje několik potenciálních kandidátů na prezidenta, avšak pouze dva mají reálnou šanci na zvolení. Na jedné straně se jedná o İlhamu Alijeva, syna dosavadního prezidenta a představitele vládnoucí strany a na druhé straně nejhvěstější kandidáta opozice İsu Gamaru, předsedu strany Musavat. Předvolební kampani však byla umožněna pouze jedinému vládnímu kandidátu, ostatní neměli přístup k médiu a jejich volební plakáty přes noc mizely z ulic. Cestujeme autem a v deset

hodin dopoledne přecházíme hranice regionu Fuzuli a míříme k okresní volební komisi. V tu chvíli zvoní telefon a dostáváme první informace o incidentech ve volebních místnostech. Chvilí poté dorážíme k první volební místnosti, kde nás již čekají rozvášnění členové opozice. Je mezi nimi člověk ve zkrvaveném obleku s krvavou ranou na hlavě a vypráví mi svoji verzi incidentu. Ještě před otevřením volebních místností prý komise manipulovala s volebními listy a když se dotčený akreditovaný pozorovatel ohradil, členové volební komise pozvali své rodinné účastníky, vyhodili ho z volební místnosti a zbilili. Byla přivolána policie, která zatkla dalšího opozičního pozorovatele. Následuje citace očitého svědka z protokolu sepsaného pro mezinárodní pozorovatele: „Po příchodu do volební místnosti jsme viděli předsedu opozice a jeho sekretáře jak razítkují volební listy. Začali jsme protestovat. Předseda odešel z volební místnosti a za-

volal svého bratra. Po chvíli jsme před volební místností uslyšeli hlasy a tak jsme vyšli ven. Tam několik lidí bilo postizněného. Vyrvali jsme ho z jejich rukou, byl zakrvácený a zraněný. Žádali jsme vyhlásit výsledky voleb v této místnosti za neplatné“. Přivolaná policie sepsala svoji verzi protokolu: „Postizněný pozorovatel vešel do volební místnosti před začátkem hlasování a kritizoval předsedu. Zničil zařízení místnosti a způsobil incident. Byl vyvezen z volební místnosti“. Jedná se o tvrzení proti tvrzení. Faktem zůstává zmlčený opoziční pozorovatel a jeho kolega, zadržovaný na několik hodin ve

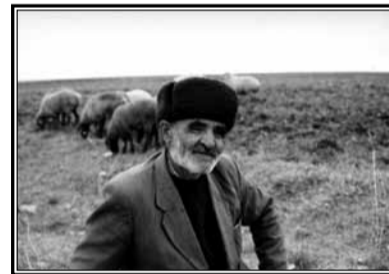
Kateřina STEJSKALOVÁ

bírá pasy a vede nás do komfortního VIP salonku, kde se za námi zamykají dveře a zadarmo se rozdává čaj. Po hodině čekání nám ale pasy

vézení. Mám statut pozorovatele a ne soudce, beru s sebou tedy obě verze protokolu o narušení voleb a po uklidnění situace volební místnost opouštím. Dvacet metrů před branou volební místnosti stojí v té době malý nákladák plný vojáky v uniformách. Když zjišťuji přítomnost mezinárodního pozorovatele, rychle odjíždí. Během dne navštěvuji ještě několik volebních místností, v době mé přítomnosti vypadá vše pokojně, avšak na mnoha místech si opozice stěžuje na narušování voleb. Vypráví o tom, že někteří vyhazují do urny šest i více listků, volební urny nejsou celou dobu přístupné pozorování a opoziční pozorovatelé jsou vyháněni z volebních místností. Nic z toho však osobně nemohu potvrdit, jelikož v době mé přítomnosti probíhá vše zdánlivě normálně.

Po páté hodině odpoledne se situace uklidňuje a volební místnosti se pomalu vyprazdňují. My zajíždíme do vesničky, ze které pochází náš řidič, leží přesně na hranici arménského a ázerbajdžánského území a dodnes je jasné, že tudy prošla fronta. Vypálené a rozbořené domy tvoří většinu, ale je zde i několik domů, kam se život vrátil. U jednoho takového zastavujeme, směje se na nás nová střecha a omítka a ve dveřích nás vítá usměvavá „máma“. Sedáme si na dvorek pod stromy s granátovými jablky a okamžitě se zabijí kohout k večeři. Čekáme a mezitím si povídáme. Celá velká rodina za války s Arménií odešla do Baku, kde strávili několik let, mladí se usadili a našli si práci a starší rodiče se rozhodli vrátit minulý rok. Od té doby se snaží opravit dům a nějak se zde užít. To, co potřebují, si pěstují na zahrádce, práce zde není. Ochutnáváme plody ze zahrádky a vyhrává neuvěřitelně dobrá ostružinová marmeláda.

komise. Poté odjíždějí s kopiemi volebních protokolů zpět do své volební místnosti a teprve poté pečeti materiály dohromady a odesílají. Po chvíli se roznese zpráva o přítomnosti mezinárodních pozorovatelů v místnosti a ve snaze vyhnout se mým otázkám začínají předsedové vyplňovat volební protokoly již v autě a na okresní komisi přicházejí s již vyplněnými protokoly. Jsem bezmocná a můžu jen nakukovat do aut zaparkovaných okolo. Takhle probíhá celá noc a až v pět ráno slabne proud přichozích. Čekáme na výsledky ze vzdálených regionů, kde žijí lidé vyhnaní z Armény obsazeného

vracejí a propouštějí nás za brány letiště. Je pět hodin ráno a po komfortu a umělé atmosféře VIP salonku se konečně ocitáme v hlavním městě Baku. Na první pohled vypadá Baku jako ohromné fungující město, ale prohlídku musím odložit na dobu po prezidentských volbách.

Několik sousedů mezitím přišlo na návštěvu, jsou zvědaví a chtějí na vlastní oči vidět mezinárodního pozorovatele. Reč se točí okolo voleb a nevyřešené situace okolo území, které je obsazeno Arménií. Většina z přítomných dnes volila opozici, ale odváží se to říci pouze zde mezi svými. A všichni mají strach z další války s Arménií. Pak již je na stole kohout a zelenina ze zahrady, zlepšuje se nálada a hoduje se.

V sedm hodin večer se zavírají volební místnosti a já čekám na okresní volební komisi na první výsledky. Pod nás okres spadá 67 volebních místností a všichni předsedové těchto volebních místností se mají v průběhu noci dostavit s volebními materiály a protokoly se zaznamenanými výsledky voleb. První předsedové přicházejí v devět večer, materiály žádné nenesou a protokoly mají sice podepsané a orazítkované, ale úplně prázdné a vyplňují je až na místě po konzultaci se členy okresní volební

území a kromě únavy mě zmáhá smutek a vztek. Právě jsem celou noc pozorovala volební podvod, informovala o situaci zainteresované, ale nezdá se, že to na situaci cokoliv změní. V sedm ráno doráží poslední výsledky ze vzdálených obvodů, jde o první výsledky pozitivní pro opozici. Hlásíme do Baku předběžné výsledky našeho obvodu, nasedáme do auta a vyrazíme zpět do Baku.

Po poledni, kdy do města přijíždíme, to v ulicích vře. Již byly vyhlášeny předběžné volební výsledky a drtivá výhra vládnoucí strany a syna současného prezidenta Alijeva. Opozice pořádá demonstraci, ta je však velice rychle a brutálně rozehnána policií. Bilance jeden mrtvý a těžce zraněné dítě (podle oficiálních údajů). Odevzdávám protokoly a akty narušení a na několik hodin usínám. Večer se procházíme ulicemi. Okolo centrálního náměstí, kde probíhala demonstrace, to vypadá jako na vojenském základně, policie uzavřela okolní ulice a všude postavili vojáci či policisté. Na průkazky mezinárodních pozorovatelů reagují policisté zdvořile, nicméně nám vstup na určitá místa nepovolí a neoblomně nás posílají pryč. Pozdě v noci se toulám úzkými uličkami starého města. Ocitáme se v jiném století mezi starými domky s krásnými balkóny a otevřenými dveřmi, ulice jsou ještě plné hrajících si dětí. Dáváme si s místními dětmi fotbal na ulici a cestu nám pak nám zatarasuje vojenský stan. Z něj vylézá krásné oblečení starci a zvoní nás dovnitř. Dneska pochovali mrtvého a uctívají jeho památku. Stan na ulici je levnější než pronájem restaurace či salonku a jelikož jde o pohřeb, není zde nikdo, kdo by protestoval. Dostáváme místní chalvu a popijeme čaj. Volby jsou i zde tématem, většina lidí není současnou opozici příliš nadšena, bojí se propojení opozice s Íránem a údajného požadavku opozice na rušení ruských škol. Celá ulice se shoduje na tom, že učít se rusky a anglicky je dnes prostě nutné a že ázerbajdžánsky se asi nikde moc nedomluví. O vládnoucí straně a novém prezidentovi si však také iluze nedělají. Neodvažují se dělat soudy, zda by pro Ázerbajdžán byla lepší výhra opozice či vládní strany, avšak průběh voleb a následných represivních akcí rozhodně nesvědčí o možnosti svobodné volby.

Foto: Aurelius Marek Pedziwol

Jan Biggles HANZLÍK

TAK BLÍZKO, TAK DALEKO

Martin VÁNĚ

Rozhovor s fotografem Jindřichem Štreitem se uskutečnil po jeho návratu z Čečenska a Inguška, kde dokumentoval projekty Sdružení Česká katolická charita.

V roce 1982 jste byl zatčen a odsouzen za neobnovení republiky kvůli účasti na neoficiální výstavě. Co tehdy soudruhy tak rozčílilo?

Já jsem předtím tři nebo čtyři roky fotografoval obyčejný život lidí na vesnici. Byly to reálné fotografie, na nich se objevoval portrét prezidenta Husáka, což byl pravě kámen úrazu. Husák například visel v jidelně a pod ním lidé jedli nebo pili pivo. A to stačilo.

Jak jste se vypořádával s tím, že vám jako nástroj trestné činnosti zabavili fotoaparát?

Oni mi ho po posledním soudu vrátili, ale ty fotografie mi zabavili, stejně jako část archivu, který se mi vrátil až po revoluci. Jak dlouho jste byl ve vazbě?

Tři měsíce.

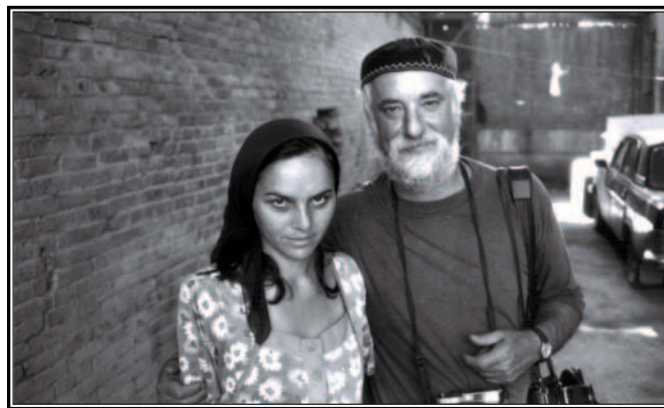
Zkušenosti z vazby se vám musely hodit, když jste později fotil v ženské věznici.

Přesně tak. Pobyt ve vězení se ukázal jako výhoda. Řekl jsem vězenkyním, že jsem to sám zažil a i díky tomu jsem se tam dostal do neuvěřitelně intimních situací, do jakých jsem se nikdy v životě nedostal... Snažte se při focení splynout s okolím? Čím víc splyne, tím lépe. Ale záleží, kolik má člověk času. Důležité je, co nejrychleji navázat kontakt. Když jsem teď fotil v Osetii, tak mi říkali, že jsem Osetinec, když jsem byl v Ingušku, tak mi říkali, že jsem Inguš a v Čečensku mi říkali: „Ty vypadáš jak Čečenský starík.“ V těchto zemích je taky důležité mít asistenta.

Bez něj to nejde?

Bez asistenta-člověka, který komunikuje

místním jazykem a vyzná se v místních zvyklostech a podmínkách, jsem byl třeba

v Japonsku. Tam jsem se musel snažit komunikovat, anebo splynout. Japonsky neumím, takže komunikace byla minimální...

Ale splynout tam šlo asi taky těžko?

Dělal jsem to tak, že jsem třeba šel krajinou, lidé tam pracovali na poli, já jsem se zastavil a začal s nimi pracovat. Začal jsem jim pomáhat a přitom jsem měl foťák na krku a fotil. Takže slo spíš o nonverbální komunikaci. My jsme si toho nepotřebovali moc říkat, ale bylo to příjemné, tím spíš, když jsem se potom dostal k nim domů. V Japonsku je nejtěžší dostat se přes práh cizího domu.

Jedním z vašich témat byla Sibiř. Jak tenhle nápad vznikl?

Na Sibiř jsem odjížděl s tím, že mě oslovila Společnost pro studia člověka v Brně,

kteřá dostala grant na text o historii buddhismu. Potřebovali, aby někdo dokumentoval jejich práci. Takže já jsem tam odjel proto, abych navštívil buddhistické kláštery na Sibiři, což jsem také učinil. Dokonce jsem v těch kláštrech bydlel a udělal jsem tam soubor fotografií ze života lámu. Samozřejmě jsem fotograf, kterému nestačí jenom takovéhle omezení, ale chtěl jsem ty kláštery a to celé dění zapojit do skutečného sibiřského života. Snažil jsem se dostat i k obyčejným lidem a k obyčejnému životu, a proto je tam hodně fotografií ze života obyvatel Sibiře.

Jak dlouho jste na Sibiři pracoval?

Měsíc. Jeli jsme tam Transsibiřskou magistrálou a potom jak se dalo.

pokračování na straně 2 a 3

PŘEDVOLEBNÍ BOJ ROZDĚLIL RUSKÉ OLIGARCHY NA EMIGRANTY, POSLUŠNÉ A MUŽE S POLITICKÝMI ASPIRACEMI

Již po čtyři roky vládne Rusku bývalý důstojník KGB Vladimir Putin. Již po čtyři roky se také těší mimořádné oblibě a málokdo pochybuje, že bude zvolen do čela Ruské federace i v březnových prezidentských volbách roku 2004. Jeho obliba ve veřejnosti je stejně trvalá jako nedůvě-

Dimitrij BĚLOŠEVSKÝ

ra téže veřejnosti k nepočtené, leč mimořádně vlivné vrstvě oligarchů, kteří v době vlády prezidenta Borise Jelcina nepřímo ovlivňovali ruskou politiku. Legalizace jejich pohádkových zisků, plynoucích

z nezcela transparentní ruské privatizace prováděné vlivným politikem a po jistý čas i prvním vicepremiérem ruské vlády Anatolijem Čubajsem, byla odměnou za to, že poskytl v problémových prezidentských volbách roku 1996 maximální podporu mimořádně neoblíbenému Jelcinovi.

Nebylo pak nesnadné zvláště pro ty oligarchy, kteří – jako Vladimir Gusinskij a Boris Berezovskij – kontrolovali mediální scénu Ruska, požadovat na Jelcinovi divy za poskytnutou podporu. Dostalo se jim jich bez zbytku. Berezovskij se stal členem vlivného Jelcinova klanu zvaného „Rodina“, či „Domáci politbyro“. Gusinskij mediálním magnátem v tom nejvládnějším slova smyslu. Ovlivňoval nejen veřejné mínění, ale i politiku. Na rozdíl od Berezovského však nebyl Gusinskij skvělým politikem, a tak v prezidentských volbách roku 2000 vsadil na nesprávného koně. Prozřivý Berezovskij podporoval prakticky neznámého Vladimira Putina, jehož politický rating vyskočil z nuly na téměř konstantních sedmdesát osmdesát procent. Gusinskij podpořil „chronicky šestiprocentního“ šéfa liberálního hnutí Jabloko Grigorije Javlinského a prohrál. Vladimir Putin byl totiž za „dědice trůnu“ určen Jelcinem již dávno před posledním dnem roku 1999, kdy se první prezident nového postsovětského Ruska Boris Jelcin ruské společnosti v televizním projevu omluvil za své „chyby a omyly“ a za svého nástupce označil tehdejšího premiéra Vladimira Putina (předtím šéfa výzvedné služby (FSB), ještě dříve pak blízkého spolupracovníka petrohradského reformátora Anatolije Sobčaka). Není zřejmé náhoda, že prvním výnosem nového prezidenta vši Rusi Putina byl výnos zaručující „veskerou beztrápnost“ pro všechny bývalé prezidenty Ruska a členy jejich rodin. Jelcinovo jméno nebylo sice výslovně uvedeno, aféra „Jelcingate“, jež na konci 90. let tak dramaticky poškodila prestiž Ruska na Západě, však jasně vysvětlovala smysl i význam výnosu.

Berezovského bylo nesrovnatelně větší. Aspiroval na politické role a hodlal si ponechat ne-li oficiální status člena Putinova nového „klanu“, tedy alespoň roli „sedé eminence“ ruské politiky, již se právem honosil za vlády Borise Jelcina. V Putinově Kremlu však pro něj nebylo místo. Nahradil jej „petrohradští vlci“, většinou pocházející z téže KGB, v níž v minulosti pracoval v roli rezidenta v Německu sám Putin. Z Berezovského se stal v krátké době nejzarytější kritik Putinovy politiky. I on byl obviněn ruskou generální prokuraturou z četných finančních machinací a podvodu a před zatčením jej zachránil jen útěk do zahraničí. Nyní získal v Londýně politický azyl. Poučení pro oligarchy bylo zřejmé, uvědomíme-li si, že podle průzkumů veřejného mínění ti lidé, kteří podporují Putina navzdory jeho prozápadnímu kursu a odmítají uznat ne-li legitimitu, tedy „čistotu“ ruských oligarchů. Kompradorský kapitál, který stál přitom na samém počátku 90. let za drastickým rozvrstve-

ním ruské společnosti na bohaté a chudé, nepochybně vyvolává nejen v ruské společnosti, ale i na Západě značné pochybnosti o korektnosti, s níž byl nabyt. Zde je však třeba mít na paměti slova, která na adresu nejtvrdějších kritiků „zločinných“ ruských oligarchů řekl sám Berezovskij dávno před Putinovým zvolením. „Nepostupovali jsme vždy podle zákona z toho prostého důvodu, že smyslnější ruské zákony v době redistribuce majetku neexistovaly.“

Privatizace a elity

Alternativou by se mohlo stát „přehodnocení“ výsledků privatizace. Je však zřejmé, že v současné době by to znamenalo jen přesun majetku a kapitálu z rukou jedněch oligarchů do rukou „oligarchů“ nových – blízkých Putinovi, tedy především těch, kteří nyní tvoří všemocné silové struktury, zpravidla bývalých frekventantů zvláštních služeb Ruska a Sovětského svazu. Privatizace na počátku 90. let byla stejně „šoková“, jako byla „šoková“ ekonomická reforma prováděná tehdejším úřadujícím premiérem Jegorem Gajdarem. Na roz-

díl od Gajdarovy reformy se však nepřeměnila v „šok bez terapie“, ale v beze zbytku realizovanou koncentraci obrovských majetků v rukou zhruba sedmi budoucích miliardářů. Podobné tvrzení není tradiční recidivou útoku levice na „bohaté“, což sami oligarchové, především Berezovskij s oblibou tvrdí. Podle socioložky a specialistky na teorii elit Olgy Kryštanovské, jež nyní za Putinovy vlády varuje před povolnou „kagebizací“ Ruska a ztrátou demokracie (nikoli jako formálních institucí, ale jako vyznáváných hodnot) jsou prakticky všichni „zbohatlíci“ nynějšího Ruska původem stranickými či komсомolskými funkcionáři, kteří díky dřívějším stykům, konexím a zapojení do „struktur mocných“ byli v přístupu k informacím (a tedy i možnostem účastnit se privatizace a dražeb) mimořádně zvyhodněni. Nikoli náhodou byla již Gorbačovova perestrojka označena za „revoluci druhých tajemníků (ti první byli pro realizaci reformy příliš neprůchodní a nepoužitelní).“ V polovině 90. let byl

podíl „vetřelců“ v nových ruských „demokratických“ elitách, kteří neprošli filtrem kontroly mimořádně nízký. V centru (Moskvě a Petrohradě) dosahoval nejvýše 25 procent, v regionech Ruské federace byl ještě nižší – 17 procent.“ (Olga Kryštanovská, www.grani.ru, 1. 1. 2001). Otázkou je, odkud vzali tyto mocní, podle západních norem však nikterak mimořádně bohatí lidé peníze na investice do privatizačních projektů. Na tuto otázku odpovídá týdeník Argumenty i fakty (27. 2002, str. 6). Právě zde se dostáváme k petrochemickému supergigantu JUKOS i jeho šéfovi Michailu Chodorovskému. „Pro šéfa JUKOSu začínala kariéra komсомolským mládím. Řídil v Moskvě středisko, které shromažďovalo iniciativní mládež, z níž posléze (za perestrojky Michaila Gorbačova, DB) vzešli první kooperátoři a podnikatelé... Jen nemnozí pochopili, že je třeba investovat především do surovinové základny. Kde však vzít peníze? Podle některých zdrojů na počátku 90. let činily roční celkové finanční injekce do skupování ropných a surovinových struktur nejméně jednu mili-

du dolarů. Tvrdí se, že šlo buď o „peníze KSSS“, jež v době perestrojky záhadně mizely na účtech zahraničních bank, fiktivních firem a účtů rozpadajících se „bratrských“ komunistických stran, nebo o peníze komerčních struktur na Západě, jež zakládal a kontroloval KGB SSSR.“ Tolik prestižní ruský týdeník Argumenty i fakty. Nepřekvapuje tedy, že majetek inteligentního Michaila Chodorovského, který v uplynulých letech projevoval minimální politické aspirace, je nyní oceňován sumou osmi miliard dolarů. Nepodoba se ani v nejmenším Gusinskému, který se pokoušel mediálně odhalovat, pranýřovat a ovlivňovat rozhodování nových ruských elit, ani Berezovskému, jenž se postavil do pozice úhlavního Putina protivníka. Chodorovského postup byl spíše podobný postojí skrytého mecenáše, který se snaží politiku ovlivňovat „nepolitickými“ prostředky. Je-li mu nyní jeho přivrženci jako skutečná příčina jeho uvěznění přisuzována finanční podpora vůči Putinovi opozičního Svazu pravi-

cových sil, či liberálního Jabloka, a nikoli jeho stěží prokazatelné daňové podvody, jde jen o polovinu pravdy. Podle listu Moskovskij komсомолец (17. 6. 2003) od něj finanční příspěvky dostávala i Komunistická strana Ruské federace. V koketování s KSRF není Chodorovskij nijak originální. Před časem způsobu politický emigrant Boris Berezovskij skandál, když na stránkách nacionálně neonationalistického týdeníku Zavtra vyzval KSRF ke spolupráci v boji proti Putinovi a přislíbil komunistům finanční podporu. Při té příležitosti také přiznal, že má dosud ve svém sefju legitimaci člena KSSS, kterou nikdy „nepřijal ani neroztrhal“ (zjevná narážka na okázalé gesto Borise Jelcina, který strávil ve vysokých nomenklaturních funkcích KSSS celých třicet let a po roce 1991 Komunistickou stranu po dvakrát zakazoval).

Peníze, moc a Kreml

Jesté v březnu 2003 Michail Chodorovskij obhajoval postup prezidenta Putina při řešení hospodářských otázek v rozhovoru pro týdeník

Kommersant-Vlast (24. – 30. 3. 2003): „Domnívám se, že máme ideálního prezidenta. Nejde o kompliment. Prezident vládne obrovskou mocí, nezneužívá ji však. Formuluje své pozice, nachází však v sobě síly, aby o nich nechal jednat ostatní. Samozřejmě, jsme prezidentská republika, to však neznamená, že řešení vesměs otáček je vloženo na jedinému člověka...“ Inteligentní pozice Chodorovského ve složitém politickém souboji, který předchází parlamentním a následným prezidentským volbám, z něj činí člověka, který je pro Kreml nebezpečnější, než leckdy karikaturní, ba groteskní aktivity Berezovského, či Gusinského. Oba rozhodli ostatně o svém osudu, když se stali politickými emigranty. Chodorovskij emigraci odmítá jako nepřijatelnou. Putinovu pozici ve sporu Chodorovskij – generální prokuratura je možno označit za zčásti neutrální. „Prokuratura měla jisté své důvody, nehodlám do věci zasahovat,“ řekl Putin pro server strana.ru, ačkoli je zřejmé, že mu Chodorovskij izolace v předvolebním boji zcela vyhovuje. V předvolební kampani znamená zásah proti nejobhatšímu muži Ruska naplnění tužeb majoritního elektorátu po „sociální spravedlnosti“. Není přitom třeba povádět skutečnou „expropriaci expropriovaného“, tedy přehodnocení výsledků privatizace, což by poškodilo pověst Ruska v zahraničí a vyvolalo paniku mezi západními investory, kteří se hodlají v Rusku angažovat. Chodorovskij sám je pak paradoxně tlačen do pozice člověka, který se díky již nikoli podnikatelským úspěchům a bohatství, ale i politickým postojům stává hrdinou, jehož image i elegantní zevnějšek vyvolává u Rusů spíše sympatie. Snaha Ruského svazu průmyslníků a podnikatelů docílit Chodorovského osvobození je pochopitelná, stejně jako obava, že jeho zatčení ohrozí ruský byznys. Pro Chodorovského však uvěznění současně vytváří mimořádný již nikoli finanční, ale politický kapitál. Pokud mu dosud chybělo charisma veřejného politika, nynější uvěznění mu ho rázem dodalo. Je pouze na něm, zda si ho dokáže udržet, či dokonce posílit do roku 2008, kdy se budou konat příští prezidentské volby. Těch se již Vladimir Putin podle litery ruské ústavy zčásti účastnit nemůže. Image prozápadního politika Putinovi nepochybně zabránil, aby volil cestu středoasijských autokratů či běloruského prezidenta Alexandra Lukašenkua a prodlužoval své pravomoci ad infinitum. Čas mužů typu Chodorovského tak může přijít v roce 2008. Do té doby hodlá v Kremlu zůstat jeho současný vládce.

Foto: Martin Wagner

Tak blízko, tak daleko - pokračování ze str. 1

Nějaké divoké zážitky?

Tak samozřejmě tam se to všechno propojí, protože jedeš týden v jednom kupě a za ten týden navážeš spoustu kontaktů.

Ve vlacích jste nefotografoval?

Fotografoval, ale tyhle snímky jsem nepublikoval. To je zase jiné téma, které by rozmělovalo to, kvůli čemu jsme tam jeli. To jsou fotografie, které zůstávají v archivu.

Nemáte chuť se tam vrátit například jenom kvůli tématu Transsibiřské magistrály?

Když jsem se vrátil, tak jsem říkal, že od chvíle, kdy jsem začal fotografovat to byl můj sen- nafotografovat život Transsibiřské magistrály a tu cestu. Mohl jsem si to zažít, ale nikdy to nebude samotné téma. Je to příliš omezená záležitost a mě zajímají trochu širší souvislosti. Je to život vagonů, ale není to život země.

Taky jste říkal, že vás nezajímají témata jako např. bazar, trhy, atd. Vlaky jsou pro vás to samé? Je to přibližně totéž. Trhy jsou všude, je to atraktivní, ale ta psychologie tam vlastně není. Je to jenom efekt na povrchu. Mě zajímá člověk v přirozeném prostředí, v tom, kde opravdu žije. Proto jsem se snažil svého asistenta (v Čechensku a Ingušsku) tlačít k tomu, abychom se dostali co nejvíce do prostředí, které charakterizuje místní lidi. Do prostředí, které si sami ti lidé vytvářejí. Když jsme fotili v uprchlických táborech, tak každý stan byl jiný. Všechny stejné, ale každý jiný. V těch kravinách, každá kůže byla jiná, jinak vyzdobená. To cha-

rakterizovalo člověka, který tam bydlí. I v tom skromném prostředí, v tom minimálním, které si může vytvořit, najdete jeho odraz. To je to, co mě zajímá. Když srovnáte všechny svoje zahraniční cesty, kam byste zařadil cestu do Čechenska a Ingušsku? Já si myslím, že to byl pro mě vůbec nejsilnější zážitek. I ta Sibiř proti tomu blede. Je to dáno hlavně osudy těch lidí a prostředím, ve kterém se člověk pohybuje. Je to opravdu něco mimořádného. Řekl bych, že to je o napětí, které tam panovalo ve vztazích, protože na Sibiři šlo o prostředí samozřejmě velice zajímavé a atraktivní a ti lidé byli taky velice zajímaví, ale už byli stabilizováni. Tady šlo úplně o jiný problém, o problém mezilidských vztahů a o problém jakéhosi vykořevení, a to napětí, to jsem cítil na každém kroku: jestli se vrátím, nevrátím; přežiju, nepřežiju. Prostě každodenní boj o holý život a to vlastně poznamenávalo každý den. A mezitím děti, které toto nemají. Hrají si na vojáky a podobné věci a vnímají život jinak. A to byly děti, které se pohybovaly po táborech a zase na druhé straně děti, které nebyly v dětských centrech, ve školách, které tam Sdružení Česká katolická charita provozuje. Tuto aktivitu považují za neuvěřitelnou, fascinující a fantastickou a přál bych si, aby každý Čech věděl, co Sdružení Česká katolická charita nebo případně Člověk v tísni pro ty lidi dělají. To jsou úžasné organizace a každému říkám, že jsem byl hrdý na to, že jsem Čech, protože tam je opravdu Česká republika neuvěřitelným způsobem touto aktivitou reprezentována. Takže klobouk dolů přede všemi, kteří to organizují a shánějí finanční prostředky a udělám všech-

no proto, aby se co nejširší veřejnost o této aktivitě dozvěděla.

Kdyby vás někdo pozval fotit těsně po válce, v době, kdy tábory vznikaly, bylo by to pro vás zajímavé?

To by zase bylo něco jiného. Já hlavně nejsem fotograf válečného ražení, nejsem fotograf, který vyladává střelnicí, smrt nebo krev. Já jsem člověk, který chce zachytit atmosféru spíše těmi úspornými prostředky psychologickým. Nejsem fotograf typu Šibíka, který chce být bezprostředně v té situaci. Pro mě je fotografie trochu něco jiného. Samozřejmě, že v té bezprostřednosti je daleko více akčnosti nebo ještě většího napětí, dramatu, možná i více utrpení. Situace v táborech už byla stabilizovaná, ale vzpomínám si na okamžik, kdy se ozvala střelba. V tu chvíli všichni byli ze stanu venku a dívali se jedním směrem. A to pro mě byl zajímavý moment. Mě nezajímá ta střelba, zajímají mě ti lidé, jak na to reagují.

Pro fotografa musí být takový pobyt ideální materiál, ideální situace.

To taky byl. Bylo to pro mě nejsilnější, co jsem dosud fotografoval. Tohle je věčné téma. Pokud ten problém nezobecníme, tak to bude tendenční záležitost, která za dva dny už nebude mít význam. Pro mě je fotografie záležitost zobecnění. Chci udělat takové fotky, na které se podíváme i za deset let a stále nás osloví. Já si vážím Šibíkovy práce, ale ta fotka je mrtvá už ve chvíli, kdy vzniká. Ty fotky se neustále opakují, ta situace je neustále stejná, až už fotografuji mrtvého v Iráku nebo v Afghánistánu. Krev teče všude stejně. Nebo je situace,

kdy se matka stará o své dítě daleko silněji, než když udělám scénu, kde někdo někoho vraždí. I když i to má samozřejmě smysl, protože to osloví veřejnost, ale osloví ji teď, v tuto chvíli, kdy je to bombastická záležitost. Fotka do novin. A to je právě rozdíl mezi reportáží a uměleckým dokumentem.

V jaké formě vás tedy smrt zajímá?

Jako součást života. Téma smrti mě samozřejmě zajímá, ale jako přirozená věc. Každý jsme smrtelný a smrt je součástí života. Jednou jsem našel oběšenec ve stodole a samozřejmě, že jsem ho nafotil, ale nenafotil jsem ho naturalisticky, ale jako součást života, té stodoly, protože i to je život, to rozhodnutí...

Jak jste se u toho cítil s mrtvým chlapcem ve stodole?

To je dlouhá historie. Já jsem jako dítě chodil na autobus dva kilometry přes les do sousední vesnice. A uprostřed té cesty byl na jednom smrku svatý obrázek-prý proto, že se tam někdo oběsil. Vždycky jsem si představoval toho oběšenec, jeho rozhodnutí, to jak se oběsí, atd. A potom, jak jsem začal fotografovat, jsem si říkal, že kdybych se mohl někdy dostat k takové situaci, chtěl bych ji umělecky ztvárnit. Pak jsem začal pracovat na statku a během sedmi let, kdy jsem tam pracoval, se několik lidí opravdu oběsilo. Ale já jsem se k tomu nikdy nedostal, vždycky jsem přijel do práce a dozvěděl jsem se, že věra se někdo oběsil. Samozřejmě, to už mi vykládat je zbytečné, protože jsem u toho nebyl. A tohle byla situace, kdy jsem přišel do práce a někdo zavolal, že našli oběšeného, já jsem vzal auto a jel jsem tam a byl jsem tam sám. V polo-

rozbořeně stodole, která už měla jenom trámy. Byla to fascinující scéna. Ten člověk se oběsil tak, že špičkami se dotýkal země, provaz je prověsil, to znamená, že když jsem ho vyfotil, provaz je tam, on se dotýká země, takže divák váhá: je to oběšenec, není to oběšenec, co se stalo? A to je to, co mě fascinuje, ta otázka...

Ostatně se smrtí a zrozením jste se v Čechensku setkával taky.

Zrození je úplně totéž co smrt. Mým snem je dostat se k porodu. Ne v nemocnici, ale doma, ale k tomu jsem se ještě nikdy nedostal. Nikdo mi nechce porodit. Martine! Ty jako dobrý asistent, co s tím uděláš?/smích/ To já jsem Martinovi vždycky dal téma a on říkal: Ano, máme to zařizené. Těhotná žena mě fascinuje jako nositelka života. Treba teď připravuju knížku o kouření a mám tam několik těchto žen, které kouří. Žena je symbol života a naděje. Těžko se mi teď mluví o těch fotkách, protože pořad o nich mluvíme abstraktně. Dokud nevidím vyvolané negativy, tak nemůžu říct, jestli se všechno podařilo nebo ne.

Jak se vlastně na focení připravujete?

To je vždycky otázka času. Důležité je motivovat lidi, které mám kolem sebe. Oni neví, jaké je ve mně napětí, takže pochody ve mně vyvolávají hrozná napětí a to se dá těžko sdělit a těžko se to dá popsat. Treba v Čechensku pro mě byla každá minuta drahá, protože jsem věděl, že tam bude omezenou dobu. Když člověk věděl, že tam bude rok, tak si to rozdělí a nemusí pracovat tak intenzivně. Musím zkrátka přijmout tu danost a podřídit se jí.

PŘES ŠEST HRANIC ZA DVA DNY

příhoda z cesty do Šachimardanu

Byla jednou jedna překrásná Střední Asie. Kdysi, ale to už dnes rodiče vyprávějí dětem jako pohádku, tato oblast patřila k překrásnému Sovětskému svazu.

Slavomír HORÁK

V něm žil hodný strýček, který byl tak ocelový, že

si nechával říkat Stalin. A ten hodný strýček si, řekl, že bude kreslit na mapu. Ve Střední Asii začal kreslit čárky a tečky jako hranice.

Chudák hodný strýček netušil, že se na jeho čárkách někdy opravdu objeví hranice. Nemohl znát ani jiného hodného strýčka Gorbačova, který stanul v čele velikého impéria, jež se rozpadlo. Najednou se místo čárek a teček začaly objevovat betonové záтары, závory, pasy, víza a uniformované gummy, pardon pohraničníci. To jini milí pánové, kteří stanuli v čele menších a budoucích velkých států rozhodli, že jsou nějaká víza a všichni, co si zaplatili velké peníze, aby se mohli do jejich krásných zkorumpovaných zemí podívat, musejí platit ještě další peníze za další víza.

Přijeli do těch států kdysi tři lidé ze země, která k jednomu hodnému strýčkovi vízum nepotřebovala a k jinému hodnému strýčkovi měli v pasech, že mohou opustit jeho území už pouze jednou. Jednoho krásného sobotního dne se vydali z hlavního města „budoucího velkého státu“ (keladžagi buyuk devlet) Uzbekistánu do velmi podezřelé Ferganské kotliny, plně nehodných islamistů a wahhabistů, a chtěli pokračovat do jednoho malíčkého a krásného města jménem Šachimardan (Kráľ mužů), který patří onomu budoucímu velkému státu. Bohužel, cesta tam vede přes kousek území malého kyrgyzského státu. Naše trojice přijela do města a začala hledat auto do onoho podivuhodného Šachimardanu. „Za 15 dolarů Vás tam dovezu,“ řekl si jeden řidič bez skupuli. Nakonec z toho bylo 10 dolarů, ale „cestu si budete probíjet sami“.

Těch pět dolarů totiž bylo na úplatky. „Na každém postu je to za 1 dolar,“ řekl řidič. „Tam ti Kyrgyzové mají jeden, dva, tři, čtyři posty,“ vypočítal na prstech. Za druhého hovoru přijeli všichni na první hranici, která byla výstupem z velkého uzbeckého státu.

„Musíme Vám dát razítka,“ zněla první rezolutní hláška místního sebevědomého pohraničníka, jemuž se nebezpečné razítka houpalo proklát nízko u pasu.

„Ale to bychom se už nemohli vrátit, když máme už druhý vstup. A taky nikam nechceme vystoupit - jedeme

z Uzbekistánu do Uzbekistánu.“ Tři cestovatelé však byli rychle vyvedeni z omylu. „Ne, vy nejedete z Uzbekistánu do Uzbekistánu, ale z Uzbekistánu do Kyrgyzstánu. A nemáte tam nikde kyrgyzské vízum. To už vás vůbec nemůžeme pustit.“ „Ale my vízum do Kyrgyzstánu nepotřebujeme,“ snažili se namítat naši přátelé, „a ostatně do toho Vám nic není, vy nejste Kyrgyzové. Navíc jsme si na vašem ministerstvu zahraničí ověřovali, že můžeme projet bez razítka.“ Pravda na zmíněné ministerstvo nikdo nevolal, ale to bylo v tu chvíli vedlejší. Vojači znejistili a konečný verdikt jejich velitele nako-

nec zněl trochu jinak, než první věty: „Vy jste naši hosté, můžete jet na mou zodpovědnost.“

O pár metrů dál byla závora malého státu s malým naivním vojákem:

„Kde máte kyrgyzská víza?“

Naši přátelé trpělivě vysvětlovali, že víza do Kyrgyzstánu nejsou potřeba, což dokazovali kyrgyzskými razítky z letiště v Biškeku, tedy zřejmě na jediném přechodu, kde ona razítka mají. Tento argument zabral a stačilo se už pouze „zaregistrovat“, tj. zapsat do ohmataného sešitu, plného podobných obětí a mohlo se jet dále. Vlastně nemohlo. Po pěti metrech zahvízdal ještě jeden pohraničník, který seděl v domku zvaném honosné celnice.

Chtěl vyplňovat nějaké celní prohlášení a potom se dožadoval kartónu piv ze země, odkud toto podezřelí cizinci přijeli. Jenomže na stole se mu válelo pouze jedno ohmatané celní prohlášení, zřejmě na ukázkou. Po chvíli si to rozmyslel - nic se nepsalo a požadovaný úplatek dodán nebyl. Asi to byla opravdu jenom zkouška, kolik kdo vydrží. Na cestě malým Kyrgyzstánem stojí kontroly. Na jedné takové milý příslušník místní policie auto přátel zastavil. „Musíte zaplatit pokutu.“

„A proč?“

„Neměli jste připnuté bezpečnostní pásy.“

„Ale tady je přece nemá nikdo“

Řidič začal kyrgyzsky cosi vysvětlovat o hostech, které všude pustili a velmi podivný cizinec, který se nenechal vyvést jeho argumenty z míry, zapísal na hodného pana příslušníka tak, že se nic neplatilo, ani pokuta, ani „úplatek“.

Před výjezdem z Kyrgyzstánu byla ještě jedna kontrola. Tentokrát se v maringotce uvelebil jeden dobře živený Kyrgyz.

Následoval obvyklý refrén „Kde máte kyrgyzská víza?“.

Odpověď cizince toho bodrého chlapíka jistě překvapila: „A vy jste kdo, pohraničník?“ Tohle mu ještě nikdo neřekl.

„Ne, já jsem GAIŠnik (dopravní policista).“ „Tak, co vás zajímá naše vízum, když máte kontrolovat auta,“ divil se onen divný cizinec.

Ven do toho tepla se tomu samozvanému kontroloru víz evidentně nechtělo. Proto jen tak zkontroloval řidičovy doklady a neshledav na nich nic špatného, zavedl řeč na to, že sloužil ve státě, odkud naši přátelé přijeli. Potom

je ve vši milosti propustil. Řidič se jenom divil. „Jak je vidět, jde to i bez úplatků,“ bručel si napůl sám pro sebe a napůl nahlas.

Při výstupu z Kyrgyzstánu se opakovala stejná situace jako na vstupu. Refrén: „Kde máte vízum?“ a dovětek „vízum nepotřebujeme“ se znovu opakovalo.

„To si musíme prověřit,“ prohlásil rezolutně voják. Nalistoval „Příručku pracovníka pohraniční služby Kyrgyzstánu“, ale nenalezl tam nic. I on se však nakonec sklonil před razítky z onoho letiště a argumenty sázenými na stůl místo úplatků.

Kontrola při opětovném vstupu do Uzbekistánu kupodivu proběhla hladce a naši přátelé se mohli konečně kochat krásami Šachimardanu. Jednou z atrakcí onoho kouzelného údolí je i jezero, ke kterému vede lanovka. Obojí je však již opět na území Kyrgyzstánu - takže další hranice. Teď už místní uzbecké pohraničníky zajímalo pouze platné vízum.

Ježírko na území malého státu je malebné a lanovka k němu stará, avšak spolehlivá, přestože to tak na první pohled nevypadá. Zpáteční přechod hranic je již téměř neznatelný kromě závoje přes cestu a několika chlapíků v maskách.

Druhý den, při cestě zpět, se situace opakovala. Naši tři přátelé si tentokrát vzali místního šoféra, který stál polovinu. Bylo jasné, že jako místní platí policistům (jinak řečeno mentim) mnohem méně. A také, že ano. Zatímco řidič z Ferganské kotliny měl platit jeden dolar na každém postu, místní si připravil necelou třetinu této částky. Překročení hranic se tentokrát odehrálo bez nejmenších problémů.

Na prvním kyrgyzském postu se řidič vymluvil slovy, která přesně charakterizují hodné příslušníky policie všech nových sovětských států: „To je jenom GAIŠnik, ten jenom bere peníze.“

Na dalším kyrgyzském postu nahlédli do auta velmi sebevědomý mužik, ukázal jakýsi průkaz a prohlásil se za trestního vyšetřovatele. Nejprve se podíval, že nemáme vízum. Poté jej začala zajímat i činnost našich přátel. Jeden z nich, který vedl většinu konverzace, se mu zdál velmi podezřelý - nechtěl mu prozradit své jméno, které si, chudák, nemohl přečíst v pasu. Nechtěl mu prozradit, kde pracuje a vůbec drze odpovídal na všechny otázky.

Vyšetřovatel se tento člověk a vůbec celá ta parta cizinců vůbec nezdála - vízum nemají, neklání se před ním... To nebude jen tak.

Reč se opět stočila na víza s obvyklým ukazováním kyrgyzských razítek z letiště. Ten nejpodezřelější cizinec se ještě drze zeptal, jestli si myslí, že pohraničníci na největším místním letišti jsou idioti. Vyšetřovatel si náhle slovo „idiot“ vztáhl na sebe.

Co je to za cizince, pomyslel si. Umí nějak moc dobře jeden ze dvou místních úředních jazyků, nosí vousy a vůbec vypadá jako nenáviděný a zlý wahhábišta, tedy příslušník skupiny, o které slušný člověk ani nepromluví.

„Ty máš vousy, tak jsi wahhábišta. A dnes v noci zrovna sestoupila z hor skupina wahhábištů.“ Pozdější ověřování ukázalo, že se nic takového neodehrálo.

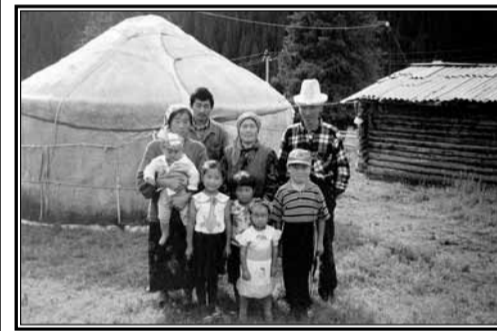
„Myslíš si, že jenom Ty jsi chytrý a my jsme idioti,“ říkal a hned si zvyšoval sebevědomí: „Ale my jsme se tady pět let učili ve škole“.

„Dobře, ale já jsem se učil deset let a mám dvě školy,“ trumfнул jen ten drzý cizinec. Nebylo to zcela přesné, ale zato působivé. Bdelý příslušník najednou nevěděl, co má dělat. Chtěl všechny tři poslat k vyšší instanci. To se ovšem cestovatelům nelíbilo. Začali vyhrožovat svou ambasádou, její intervenci na ministerstvu příslušného státu s možnými následky pro pana vyšetřovatele.

Vzrušená debata nakonec vedla k propuštění těch cizinců. Vyšetřovatel se ale vysloveně „zkazila nálada“, což také všem třem pěkně do očí řekl.

„No, vy jste nám také na náladě nepridal, co si myslíte, že si budeme teď myslet o Vaší zemi?“ S touto otázkou nechali přátelé vyšetřovatele bez rozlučení stát na rozpalené silnici. Další zastavené auto rozhodně nebylo v záviděníhodné situaci.

Poslední kolo této frašky se odehrálo na stejném místě jako první - výstup z Kyrgyzstánu a vstup do Uzbekistánu. Naštěstí si je příslušníci na obou stranách hra-

nice již pamatovali. Jeden malinký kyrgyzský voják se jenom pro jistotu zeptal, zda k nim někdo nemá připomínky. Negativní odpověď jej uspokojila a propustil naše tři přátele, kteří se tak mohli rozjet na další zajímavá místa Uzbekistánu, tohoto zvláštního budoucího velkého státu. Šest hranic za 20 hodin. To je trochu moc i na civilizovanější regiony než je Střední Asie. Ale slo to, bez úplatků. Tedy skoro - až na ty GAIŠníky. Pohádka o hranicích pro cestovatele skončila, ale pro místní lidi, kteří navíc nejsou chráněni svými zastupitelskými úřady nadále trvá a má spíše svou tragickou podobu - úplatky za nic je třeba platit a dovolání není žádné.

Takže v Japonsku, kde jste byl tři měsíce, jste jenom toulal?

To byla pohoda! Já jsem měl za úkol udělat každý den deset filmů, takže ty jsem si nafotil, ale v klidu a pohodě. Jenom jsem šel, měl jsem vesnici, už jsem ty lidi znal a věděl kdy a kde budou, takže jsem svůj rytmus podřídl chdu té vesnici. V Čečensku jsem byl závislý na spoustě lidí, na spoustě omezení, která jsem musel respektovat, takže to všechno hrálo velkou roli. Potřeboval jsem třeba nafotit scénu v táboře po osmé hodině a prostě se to nepodařilo. Martin byl na mě krutý. A přitom to byla otázka pěti minut!

Inscenujete si fotografie?

Já pracuji všemi způsoby. Čekám na situaci, která přijde, ale i statická fotografie skupinky mnohdy vypoví obrovskou věc, protože ona to není jenom ta skupinka, ti lidé nevědí, že tam mám širokouhlý objektiv, že zachytil jsem celou místnost. Spousta fotografií vzniká tak, že člověk je nucen to vyfotografovat, aniž by chtěl, protože ti lidé si to vyzádují nebo to čekají. To je právě ten odpad.

Kolik fotek z jednoho filmu na výstavách použijete?

Když to zprůměruju ze všech projektů, tak to vypadá na jednu fotku z pěti filmů. Přibližně stopadesát snímků na jednu použitou fotku. Ale i to je variabilní. **Vstoupil jste poprvé v životě do uprchlického tábora. Co vás tam na první pohled zaujalo?** První, co mě fascinuje je to, že lidé museli odněkud odejít, někde jsou a na něco čekají. Tuhle myšlenku jsem měl pořád na paměti, že ti lidé jsou tady dočasně a touží se vrátit zpátky do normálního ži-

vota. Jenže i tu dočasnost musí nějak prožít a přežít a mě fascinovalo, že za ty tři roky asimilovali a naučili se žít v tomto prostředí. A nejen žít, ale radovat se. To bylo pro mne úžasné poznání! To, že tam byl taneční soubor, nebo že si tam udělali svatbu, že se uměli radovat, udělali si hostinu, oslavovali narozeniny tak, jako kdyby žili kdekoli jinde.

Prostě přijali tuto situaci a to je do života obrovské poučení. I tohle bych chtěl ukázat.

Vás přijali bez problémů. Nikdo se necítil dotčen, když jste ho fotil?

Pokud sebezněně naznačil, že se nechce fotografovat, tak jsem nefotil. Ono to v tu chvíli ani nemá smysl. Ale prakticky se mi to nestalo. Právě díky české aktivitě je zde český člověk přijímán opravdu s otevřenou náručí, protože tu úžasně investuje a dělá obrovské množství práce. A já měl s sebou pořád někoho, kdo zná místní, takže jsem tam nepřišel jako cizí člověk, i když jsem tam byl poprvé. Díky asistentovi nebo lidem, kteří nás dovezli jsme měli otevřené dveře všude.

Takže to probíhalo tak, že přišel Martin a řekl: Tohle je J. Š., fotograf z Čech?

Ne, Martin většinou někde seděl a baštil, papal, byl

s holkama, (smích)... Martin mě většinou předal nějakému člověku, který se orientoval a já jsem šel a začal jsem fotografovat třeba až potom, když ten člověk, který se mnou šel, všechno vysvětlil. Každá ta situace je jiná, pracuje se všemi způsoby, někdy se to řekne, někdy se to nerečne... Prostě tak, aby se nenařušilo už to, co tam je, co tam vidím...

Jindřich Štreit, nar. 1946 ve Vsetíně, vystudoval gymnázium a výtvarnou výchovu na pedagogické fakultě, učitel a ředitel školy v Rýmařově, galerista v Sovinci, vazební vězeň, knihovnik, dispečer Státního statku Rýžoviště, zaměstnanec okresního úřadu a muzea v Bruntále, učitel na Institutu tvůrčí fotografie v Opavě a na FAMU v Praze, docent v oboru fotografie. Autor více než 500 autorových výstav a nejméně 20 publikací.

Jindřich Štreit je jedním z nejvýraznějších českých fotografů současnosti. Sjezdil světa kraj. V srpnu 2003 byl na pozvání Sdružení Česká katolická charita v Čečensku a Ingušsku, kde jej doprovázel redaktor Euroasijského Expressu a pracovník Sdružení Česká katolická charita Martin Váně. Fotografie, které zde vznikly budou pod názvem Tak blízko, tak daleko představeny formou knihy a putovní výstavy.

Jindřich Štreit žije v Sovinci, je ženatý a má dceru.

Vy navíc nepijete alkohol, jak jste se s tím vypořádali?

Ód toho mám toho asistenta.

I na Sibiři, kde vám asistoval bohoslovec?

I ten pil všechno za mě.

Nikdo se necítil dotčen?

Ne, ne. Tak já jsem to kamuflaval, nechal jsem si třeba nalít a buď jsem to vytil nebo to někdo vypil za mě. Ostatně není pravda, že nepiju alkohol, ale

mám rád třeba dobré francouzské víno, které se tam špatně shání.(směje se)

Z vaší výstavy je znám zatím jen název.

Bude se to jmenovat: Tak blízko, tak daleko. To jsme vymysleli s Martinem, který říkal Tak daleko, tak blízko jako ve Wendersově filmu a já jsem přemýšlel, že bych to ještě doplnil a vzhledem

k tomu, že ty tábory jsou téměř na hranicích s Čečnou, to znamená, že je to vlastně tak blízko, ale zatím tak daleko, protože oni tam často nemohou bez ohrožení života. Takže jsme přijali tenhle název a myslím si, že přesně vystihuje to, co se tam odehrává. Pro mě je název vždycky hodně určující a hodně pracuji na tom, aby i moje knihy a projekty měly takové názvy, které je charakterizují, které jim ještě pomůžou.

Sbíráte informace o zemích, do kterých cestujete? Samozřejmě. Pokud ty informace jsou, tak je dobré o tom něco vědět, o historii a hlavně o specifickém způsobu života. Něco vědět o islamu, tak aby člověk nenarazil v chování. Ale i na to mám asistenta.

Pohybujete se na územích s různými náboženstvími, tradicemi a zvyky. Zajímáte se o ně?

To mě zajímá celou dobu, co fotograjuj. Já jsem

udělal knihu, která se jmenuje Brána naděje a ta shrnuje celou sakrální tematiku, protože tohle problematice se věnuji 40 let. Takže čím víc toho mám možnost poznat, třeba v Japonsku nebo na Sibiři, buddhismus, islám, další dimenze života, které člověka obohacují, tím víc si uvědomuji, že Bůh je jenom jeden a že jsou to jenom určité formy společenské. Myslím si, že láska člověka k člověku je všude stejná, jenom forma je trochu jiná a že by ti lidé měli dojet k nějakému rozumu. Je fascinující, že války jsou z větší části právě proto, aby jedna vira prosadila tu svou myšlenku, což je absurdní, ale když se podíváme třeba na Starý zákon, tak to je odvěký problém. Vždycky chce jedna skupina popřít tu druhou skupinu nebo prosadit tu svou myšlenku a já třeba v té knize Brána naděje to vnímám ekumenicky. Pravoslavná, katolická, evangelická, proč by ty vřhy nemohly žít vedle sebe, aniž by nedaly jedna druhé prostor a vzájemné pochopení. A totéž je i tady. Možná, že v některé vře jsou pravidla tak přísná, že nejsou schopna akceptovat ostatní. To už je spíš problém mezilidský.

Měl jste někdy strach?

Čečensku jsem si zpětně analyzoval a priznám se, že jsem neměl pocit strachu, i když si myslím, že jsem tomu mohl být hodně blízko. Já jsem člověk, který se snaží konfliktům vyhnout a předcházet jim. Určitě byly vypjaté situace, třeba když jsem fotil drogy, v doupatech a sklepích, tak tam byly situace, kdy to bylo na hraně, jestli mě tam někdo nepraštil nebo něco. Ale jak říkám, snažím se respektovat to místo a předjet konfliktu.

Děkují za rozhovor.

BĚLŮMOR KANÁL A LOŽ KEJKLÍŘŮ; pohled do současného Ruska

Jiřina ŠIKLOVÁ

„Nerad, nebyl jsi v Rusku“, říkávalo se před lety v Čechách, v době, kdy jsme byli prakticky denně „krmeni“ informacemi o tom, jak vše je v té „bratřské“ zemi krásné, nejlepší a největší. Vnucování SSSR jako vzoru, pochopitelně pak všechny odpuzovalo. V současnosti se píše o Rusku výhradně

v souvislosti s jejich politikou, se vztahy s Cečenstvem, s jednáním Putina s Bushem, ale jen výjimečně se něco dozvídáme o životě běžného člověka. Během let devadesátých jsem měla možnost

opakovaně se podívat do Moskvy a Petrohradu, tak na Ukrajinu a do Běloruska. Přestože Rusové si stále (podobně jako my) stěžují na poměry, musím říci, že je to tam lepší a lepší. Žít bych tam ale nechtěla a po návratu k nám si člověk připadá jako ve Švýcarsku.

Ředitelka českého centra v Moskvě, Kateřina Novotná, zorganizovala k výročí 300 let Petrohradu cestu divadelníků, malířů, hudebníků a fotografů ze čtyř postkomunistických zemí. Jeli jsme tam parníkem se třemi palubami, tzv. Volžsko-baltským kanálem. Finanční prostředky na to Kateřina Novotná získala od sponzorů - podnikatelů ze všech čtyř států, které dnes tvoří tzv. Visegrádskou čtyřku ale určitou částku i od ministerstva kultury ČR a z Ruska. A tak jsme se 8 dní plavili z Moskvy přes 5 řek a kanály, které spojují Bílé, Oněžské a Ladožské jezero, až jsme po Něvě dojeli do Petrohradu. Nápad to byl vskutku vynikající. Konečně se mohli setkat lidé s lidmi, navštívit naši loď, shlédnout výstavy fotografií, filmy a to všechno bez oficiálního vedení politikou. Projížděli jsme kolem měst, tam se vždy vystoupilo, předvedla pouliční představení, zahrály kapely, a pak se jelo dál. Cílem bylo setkat se bez papalášů, bez politických proklamací, jen jako lidi. Kromě Petrohradu, kde právě končily slavnosti, a kde na naši loď přišel i ruský ministr kultury Švitkoj, ministr Pavel Dostál a pochopitelně i náš ambasador Jaroslav Bašta, jsme se setkávali pouze s místními starosty a starostkami a docela obyčejnými lidmi, kteří se chtěli podívat na třípatrovou loď, na které se dá bydlet, hrát i tančovat. V Petrohradě byl do rukou ministra oficiálně předán dar obraz, který byl namalován přímo na lodi s názvem: „Robot Emil zdraví Sankt Petěrburg“ Malovali ho tři malíři z různých zemí najednou a celkový ráz udával Jirí David. Dalším darem byl obraz čtyř žen, namalovaný z podnětu české malířky Markěty

Mazančové z Krumlova. Ten poslední byl překrásný, ten Jiřího Davida a spol. ale vzbuzoval větší pozornost. Českou republiku na Lodi Kejkliřů i při vystoupeních v celkem osmi měsících, zastupoval vynikající soubor Continuo, romský soubor Kale a Čechomor. Slovensko zase Staré divadlo z Nitra, Poláci Bílý Klauz, Maďarsko harmonikáři a pouliční divadlo umělců na chůdách a další a další. Každý den bylo ve městě, kam jsme právě dojeli, představení všech souborů ze všech čtyř zemí hned u přístaviště, ve městě, v parcích, a na lodi se promítaly filmy a hrály kapely. A večer (ale co je to večer v období bílých nocí, kdy Slunce nejde spát??) se loď jako plující ostrov uzavřela a všichni ti umělci vystupovali znovu jenom pro sebe a spolupoutníky na Lodi Kejkliřů. Ale vraťme se k Rusku a hned k tomu kanálu, který spojuje části 5 řek a 4 jezera a na něm pomocí 18 zdymadel se musí překonat 112 výškových metrů, aby bylo možné spojit dvě povodí a Moskvu s Petrohradem. Heslo „poručíme větru dešti“ se sice Sovětskému svazu nepodařilo realizovat, ale spojit řeky, které tečou do Baltického moře a řeky tekoucí do moře Kaspického, se jim podařilo. Za jakou cenu? Hruznou! Skoro 30 let kopali a stavěli tento Bělmorský kanál především trestanci, vězňové z Gulagu a prý to kopali jenom kovovými tyčemi, protože i krumpáč byl tehdy příliš sofistikovaným výrobním nástrojem. Dnes to vypadá kolem těchto kanálů hezky; nedozírné lesy na úplné rovině, kolem kilometry širokých řek a jezer pohlcují pohled člověka asi podobně jako poušť a vyvolávají v něm pocit bezmocnosti. Na půl milionu (oficiální, jen potichu sdělované

číslo) během této stavby umlácených a hladem a zimou zemřelých vězňů, kteří prý tu zeminu vynášeli v nůších, při tomto pohledu vskok nesmíte myslet. Je to grandiózní, člověku se chce zde poklonit, vzdát úctu a současně mu naskakuje husí kůže z té lidské tragédie, která se zde v tichu, bez zájmu všech demokratů z celého světa, odehrávala v době, kdy jsme již i my žili. Lidská práva, veřejné

ské stavbě komunismu. „Dívejme se vpřed, to Vy, Evropané se stále zabýváte historií“, konstatuje další Rus a dívá se, že znám i historii obléhání Leningradu a ptám se, odkud kam vedla „dorožka žizni“, tedy trasa po ledu Ladožského jezera, kterou sověti zásobovali 400 dní obleženě, bránící se město. Ani na tuto slavnou epochu svých vlastních dějin příliš nevzpomínají. Vedle seminářů o ženě v umění a rek-

minění, protesty intelektuálů? Nevím, nepamatuji se, že bych někdy četla již tehdy psané články na toto hrůzné téma. Ekologický dopad a ekonomické využití této stavby, také nikdy nikoho asi nezajímalo. Vždyť ten 2220 km dlouhý kanál (jinak je to vlnkem z Petrohradu do Moskvy jen 700 km a ujedete to přes noc) dvě třetiny roku je zamrzlý a ledoborce nemohou projíždět zlymadla. „Už je to dávno hotové, tak o tom nemluvíme, teď je to krásné“, odmítá ruská novinářka diskuzi o této megaloman-

lamě jsem tam přivezla několik výtisků knihy Petry Procházkové: Aluminiová královna - jsou to rozhovory s ženami z Čechy a nepřímo obviňují nejen Rusko, ale i vlastní muže, kteří bojují dnes již jen o přežití. Rozbitá města i rozbité mezilidské vztahy včetně zničené tradice vztahu muže a ženy jsou toho důsledkem. Recenzi přeloženou do ruštiny jsem tam spolu s knihou vyvěsila a čekala na diskuzi. Návštěvníci četli, pochlivali se, šli dál. Poláci, Maďaři, Slovinci, všichni diskutovali a vzali si

exempláře v angličtině. Z Rusů nikdo. A když jsem jednu diskusi skoro násilně vyprovokovala, dostala jsem tuto odpověď: Já v Cečenstku nebyla. Vy paní taky ne, tak co si budeme povídat. Tam se bojovalo vždycky. Přes tyto argumenty opravdu „vlak nejede“. Jednoznačně módním trendem je povrchní amerikanizace veřejného, (viditelného) života. Hot dog, hamburger, jeansy, pepsi, americké filmy, Matrix, Harry Potter, to vše psáno azbukou, tvoří nový pouliční folklór. Za necelé tři týdny pohybu po Moskvě a jejím okolí a více méně vyletní trase kolem Volžsko-baltského kanálu, (tedy v trasách pro turisty) není možné moje pozorování generalizovat. Je a musí to být povrchní, ale ulice, obchody, reklamy a pouliční provoz přece jen člověk vidí. Zákadní dojem je jednoznačný. Mají zde všechna negativa rychlého nástupu mafianského kapitalismu a globalizace, aniž jsou či jednou budou členy Evropské Unie. Solženicyn, podobně jako u nás Ludvík Vaculík, z toho šílí. Rusko ztrácí svoji původní tvář, jazyk, kašle na tradice a hlavně na ruský lid, neví již co je „ruská duše“, a amerikanizuje se. Všude jsou směnárny, banky, mladí lidé mají mobily, obchodují se vším, co je prodátné a kradou a do výkupů železa prodávají i kovové tyče od ukazatelů parkovišť. Kdyby se alespoň pořádně ohnuli a uplivali tu tyč u země. Ani to neudělají a tak chodce klopýtá a zraňuje se o vysoké „pařezy“ tyčí, urvané zbytky mříží z přizemních oken a obchodů. Ale k dostání je zde opravdu všechno! Od parfémů Nina Ricci, přes výrobky značky Chanel, Johnson & Johnson, Gucci až po kolekci Armani, Calvin Klein či Gaultier. Koupit si nahrávku ruské hudby,

ruského folkloru, je skoro nemožné. Církevní zpěvy dostanete jediné přímo v prodejních suvenýrů u klášterů. Jinak převládají a město ozvučují nahrávky těch nejběžnějších západoevropských a amerických hitů, všude jsou Cédčka s Techno a to vše v kombinaci se smradem z výfuků desetitisíců starých vozů. Některé nákladky jezdí zcela jistě i v době Velké vlastenecké války. Často jim chybí i dveře a části kapoty nahražené igelit. Ale jezdí to! Moskva se doslova dusí, ekologie je přepych a na ten tu zatím nezbyvá. Veřejný prostor, chodníky, to co nepatří nikomu, (tedy patří to státu, případně městu) a je neuvěřitelně zanedbaný. A tak se v mnoha místech tyto prostory mění ve velké smetiště a v případě deště v jakousi pouliční stoku. Domnívám se, že každá země, či spíše každá společnost či stát vyrůstá na jakémsi „podlaží“ svých tradic a původní kultury. Občas přijde revoluce, převrat, které zamíchají lidskými osudy i majetkem lidí. Z prvních udělají poslední a zase naopak a po čase se to zvířené bahno, či ložr, podobně jako v hrnku s kávou zase usadí, zklidní a nános je rozložen podle původního profilu dna, či původního kulturního podlaží. A tak v Rusku do nebetných výšky narůstá bohatství neapatrné skupiny lidí - počtem asi odpovídající kdysi počtu bojarů, slechtic u dvorských sluhů, a vedle toho se na druhou stranu pomyslých vah propadají miliony lidí do pro nás neuvěřitelné bída. Říká se, že v Rusku skupinu bohatých tvoří asi 8% lidí. Ty nejbohatší, kterým do nedávna říkali „noví Rusové“, nyní říkají „novije krutyje“. Krutoj znamená ukrutný.

dokončení v příštím čísle

Josef Hons Velké železnice světa: Džunglí a tajgou – čtení na pokračování 7. část

Lidé tu byli sužováni vátým pískem a mračny kobylek, zárem slunce, pražičko více než tři sta dnů v roce. Jen zříceniny staveb kdysi nádherných a zbytky zaváděvacích kanálů připomínaly zašlou slávu starých kultur Mezopotámie. Tady měla stavba Bagdádské dráhy velký civilizací úkol: umožnit kolonizaci země, znovu ji zavlažit a zúrodnit a oživit.

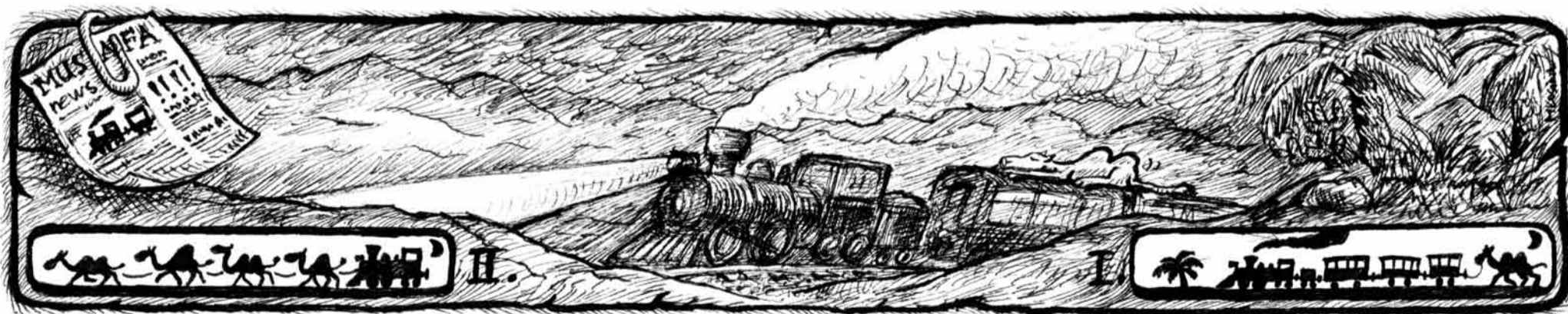
Zdálo se, že s trasou je všechno jasné, v pořádku, ale nebylo tomu tak. Řada problémů zůstala ještě nedořešena, některé úseky trasy nebyly ještě prozkoumány a zaměřeny tak, aby mohly být vypracovány projekty. Tyto úkoly jakoby čekaly na Meissnera pašu. A první z nich, Aleppo, hned na začátku činnosti na stavbě Bagdádské dráhy.

„Dne 29. května 1910 bylo v Aleppu uspořádáno za účasti Mladoturků veřejné shromáždění. Bylo rozhodnuto odeslat ministrům veřejných prací a války telegram vyslovující přání, aby hlavní trať do Bagdádu byla vedena přes Aleppo. V druhém telegramu, odeslaném zástupcům města Aleppa, bylo požadováno, aby buď tento požadavek svých voličů prosadili, nebo se svých mandátů vzdali.“

Inženýr Meissnerovi se podařilo shromáždění uklidnit, takže nedošlo k větším nepokojům. Postavil se za požadavek města a dosáhl toho, že turecká vláda dala souhlas k zapojení Aleppa na Bagdádskou dráhu. Jednání o vedení trasy se však táhla až do podzimu roku 1910, kdy bylo rozhodnu-

stavba Bagdádské dráhy do Helifu, případně až do Mosulu, zatímco stavba úseku Mosul-Bagdád měla být zásobována loděmi od Perského zálivu. Do středo-mořských přístavů měla materiál dovážet německá paroplavební společnost.

Slo o velkém množství zboží: během dvou let mělo být do Aleppa, nové materiálové základny Bagdádské dráhy, přepraveno 32 tisíc tun kolejnic, 33 tisíc tun pražců, cihly, vápno, cement, 20 tisíc tun stavebního dříví, díly mostních konstrukcí, uhlí, stavební stroje, nářadí, deset lokomotiv o váze 12 až 14 tun, dvacet železničních vozů desetitunových, 160 plošinových vozů pětitunových pro pracovní vlaky - měsíčně tři tisíce tun zboží. Už tento výčet dává představu o obtížích stavby trati vedené pustinou.

Když inženýr Meissner nastoupil v dubnu 1910 ve funkci vedoucího stavební sekce Aleppu, byl seznámen i s tím, že Bagdádská dráha toto město mine na severu a bude s ním spojena jen odbočkou. Měl na to svůj názor, protože město Aleppo, koncový bod francouzsko-syrské železniční sítě, bylo spojeno nejen s Damaskem a Médinou na Hedžázké dráze, ale též se středomořskými přístavy Tripolisem, Bejrútem a Haifou, a nemohlo být opomenuto. Nechával si však svůj názor zatím pro sebe, než se s věci seznámí důkladněji.

Došlo k tomu brzo, když se obyvatelstvo Aleppa postavilo veřejně proti rozhodnutí vést Bagdádskou dráhu mimo jejich město. Německý konzul o tom napsal do Berlína:

to, že trať povede do Muslimije asi 15 kilometrů severně od Aleppa, odkud vlaky budou zajíždět do Aleppa, vrátí se do Muslimije a budou pokračovat v jíždě směrem k Bagdádu.

Nebylo to řešení jednoduché, ani provozně výhodné, ale Meissnerovi umožnilo uskutečnit plán dovozu stavebního materiálu z Evropy přes Bejrút nebo Tripolis, který měl snížit přepravní náklady. Oba tyto přístavy měly příznivou polohu, Bejrút už byl spojen železnicí s Aleppem, a stavba trati z Tripolisu měla být na jaře 1911 dokončena. Začala obtížná jednání s francouzskou správou uvedených železničních tratí. Skončila smlouvou o železniční přepravě materiálu a zařízení z Bejrútu a Tripolisu do Aleppa. Materiál byl určen pro

Čas nestál, nad Evropou se blýskalo, a nebylo to blýskání na dobré časy, ale před bouří. Cařihrad popoháněl železniční společnost k rychlejšímu tempu stavby, na více místech mezi Adanu a Helifem se začalo stavět. V Aleppu se od roku 1911 pracovalo naplno na stavbě velkého nádraží, základny pro dodávky stavebního materiálu. Roku 1912 byla dána do provozu trať z Mamuré přes Adanu do Doraku pod hřebem Tauru. Podle plánu měla už být do léta 1912 položena kolej na východ až do Džerabulusu na Eufratu, prozatímni dlouhý most přes Eufrat měl být dokončen do jarních povodní, aby stavba za Eufratem mohla pokračovat.

pokračování v příštím čísle